

„NEUSTÁLE PORUŠUJÍ ZÁKONY, PORUŠUJÍ PRAVIDLA, NARUŠUJÍ ŽIVOT VŠEM SLUŠNÝM OBČANŮM“: ČESKÁ MÉDIA, SQUATTING A VYSTĚHOVÁNÍ VILY MILADY¹

**// „They Constantly Violate Laws, Violate Rules,
and They Disrupt Lives of All Decent Citizens“:
Czech Media, Squatting, and Villa Milada Eviction**

Jiří Mertl

FF, Západočeská univerzita v Plzni

ABSTRACT

The case of the villa Milada eviction in 2009 received a lot of attention in media because it raised controversy with regard to the process of the eviction itself and with regard to the inhabitants of Milada – squatters. Media representation of the eviction was biased towards the institutions as media personnel reported about the event from the perspective of a private security agency, which performed the eviction, and the police that had been called to deal with a conflict that took place. Squatters were condemned as social deviants who represent a threat for the society because of their lifestyle, consisting of violating the public order, neglecting hygiene and other moral norms, and vandalism. The main goal of the text is to analyse the bias in more detail and to refer that the representation was unnecessarily too negative, effectively disqualifying any more positive discussions about squatters (and social deviants in general) as people who are giving incentives to the society by their way of living. The created corpus was analysed using the CAQDAS approach, consisting of qualitative content analysis (corpus was coded with regard to specific themes), metaphor analysis, chains of equivalence, and frame analysis. Explanatory theories consist of sociology of news, labelling theory, and moral panic.

KEYWORDS

CAQDAS – frame analysis – media representation – metaphor analysis – Milada eviction – qualitative content analysis – sociology of deviance – squatting

1. Úvod

Existence skupin, které určitým způsobem nesouhlasí s hodnotami a normami majoritní společnosti, je v podstatě nedílnou součástí fungování jakékoliv společnosti (viz například Becker 1966: 1–2, 30), v rámci nichž následně fungují jako jeden z aspektů podněcujících společenský vývoj a změny. Squatting jako jeden z výrazů takového disentu, aktuálně spojeného konkrétně s odporem vůči západnímu konzumnímu způsobu života, vznikl zhruba v 60. letech 20. století v Evropě, kde byl však ve svých počátcích ve Velké Británii spjat spíše s velkým počtem lidí, kteří nemohli sehnat ubytování. Z pragmatického aktu

¹ Text byl vypracován s podporou projektu „Korupce, klientelismus a stranická patronáž ve středoevropském kontextu“ (číslo projektu SGS-2014-065), jehož donorem byla Západočeská univerzita v Plzni.

obsazení nevyužitě budovy za účelem jejího využití a získání domova se ovšem rychle stal akt politický, jelikož se spolu s tím objevila základní myšlenka squattingu, že bydlení je základní lidská potřeba, za níž by se nemělo platit, což bylo přímo namířeno vůči konzumním systémům, kde bylo bydlení jedním z hlavních obchodních artiklů.

Cílem tohoto textu není obdobně popsat vznik a vývoj squattingu v Československu a České republice. Text je spíše cílen jako příspěvek k velmi limitované diskuzi o squattingu, jiných subkulturách a sociálních hnutích a také obecně jako příspěvek k sociologie deviance. Obsah studie je tvořen analýzou mediální reprezentace (mediálního diskurzu) squattingu, a to v souvislosti s kauzou vystěhování vily Milady, která se udála v roce 2009. Důvodem výběru této kauzy je velký symbolický význam celého aktu vystěhování, jemuž byl navíc právě z tohoto důvodu věnován velký prostor v podstatě ve všech masových médiích. Symboličnost spočívala (a stále spočívá) jak ve skutečnosti, že se jednalo o poslední dlouhodobý squat, který plnil i roli kulturního centra (pořádaly se v něm koncerty, výstavy a další kulturní akce), tak ve způsobu, jakým byl squat vyklizen a jakým bylo toto vyklizení následně legitimizováno. Na specifické mediální vykreslení a rámování konkrétních squatterů i squattingu jako takového lze přitom analyticky pohlížet v souladu s teorií mediálního diskurzu, jak s ní pracuje například Teun van Dijk (2012: 42–43). Van Dijk tvrdí, že mediální diskurz má výsadní postavení, jelikož ovlivňuje všechny ostatní diskurzy, zejména veřejný, a zároveň je i výrazným pojivem mezi ostatními diskurzemi. Specifická role médií spočívá v tomto ohledu podle Stephena Reese (2001: 12) i ve skutečnosti, že se média podílejí na vytváření kognitivních a kulturních rámců, pomocí nichž novináři, reportéři, editoři a další mediální profesionálové nabízejí recipientům určitý redukováný (reprezentativní) pohled na danou záležitost. Tím pomáhají recipientům zorientovat se v dané problematice a obecně i společnosti, neboť spolu s rámcem jsou mimo informací přenášeny i určité hodnoty a normy. Lze tedy předpokládat, že kauza a její mediální reprezentace klíčově ovlivnily náhled veřejnosti na danou událost, squatting jako takový a v určité míře i na jinakost a odlišné životní styly.

2. Teoreticko-metodologický rámec a postup při analýze

Než vysvětlím postup při vytváření a analýze dat, měl bych nejdříve objasnit svoji pozici jako výzkumníka přistupujícího ke specifickému sociálnímu jevu, který je potenciálně kontroverzní.

Primárně vycházím z pozic sociálního konstruktivismu, který na sociální realitu nahlíží jako na (spolu)vytvářenou médii, která ji zprostředkovávají a skrze toto zprostředkování jevům a událostem také přisuzují určitý význam a interpretaci (více viz například Hall 2003).

Současně ve studii zastávám přístup kritické/advokační sociální vědy, který spočívá v poukázání na dominanci, útlak, represi, diskriminaci, marginalizaci a další mocenské praktiky a struktury, které mohou negativně ovlivňovat specifickou populaci. Populaci, která je zpravidla navíc ve špatné společenské pozici, takže se proti těmto tendencím v podstatě nemůže bránit nebo je její obrana brána jako akt abnormálních, šílených nebo jakkoliv jinak narušených lidí, kterým nemá být věnována žádná pozornost (Bhavnani – Chua – Collins 2014: 172; Creswell 2007: 21). Takový výzkum tedy dává příležitost být slyšet i populaci, která nemá možnost se k čemukoliv vyjadřovat a jejíž hlas je diskurzivně vnímán jako irelevantní. Možnost být slyšet může mít formu participace ve výzkumu prostřednictvím rozhovorů nebo formu analýzy specifické situace dané populace, které by jinak nebyla věnována pozornost nebo které je/byla věnována silně zaujatá a tendenční pozornost (Bourdieu 2003: 46; Creswell 2007: 22). V intencích této studie bych tedy rád

poukázal na skutečnost, že média kauzu vyklizení vily Milady reprezentovala velmi jednostranně a squattery vykreslovala jako deviantní a nebezpečnou populaci, čímž efektivně negovala sporadický hlas, který jim během reprezentace udělovala.

Jak bude patrné dále, takto zjednodušeně rámcověla squattery všechna sledovaná média. V rámci analýzy jsem tedy nepracoval s médii odlišně či komparativně (například ve smyslu dělicí linie televize veřejné služby / soukromá televize nebo seriózní deník / bulvární deník), ale analyzoval jsem celý korpus jako celek.

Data pro analýzu mediálního diskurzu jsem vytvořil skrze službu Anopress IT, přičemž korpus (N=85) tvoří mediální sdělení publikovaná či odvysílaná v hlavních typech médií, tedy v televizi, tisku a rádiu, a výběr jsem limitoval na média s celostátní působností.² Pro tvorbu korpusu jsem při vyhledávání relevantní mediální produkce v Anopressu IT zadal parametr „squat <and> Milada“ (vyhledávání automaticky hledá také lemmata zadaných klíčových slov), přičemž časově jsem vyhledávání omezil na termín od 30. června 2009, kdy se vyklizení událo, do 31. července 2009, kdy jsem zaznamenal prudký pokles reprezentace analyzovaného jevu. Důvodem měsíční mediální rezonance události byla morální panika (viz dále), která se po vyklizení rozpoutala v souvislosti s poskytnutím náhradního bydlení vyklizeným squatterům. Po analyzovaném období se v médiích objevovaly již spíše reprezentace, které se týkaly využití vyklizené vily, byť v rámci nich byla zpětně specifickým způsobem připomínána a „oživována“ i stará událost. Utlumení se týkalo také morální paniky a nastěhování squatterů, kterému se ovšem po několika měsících média opět začala věnovat, a to s ohledem na možné problémy, které squatterři vytváří v rámci soužití s nájemníky. Tyto reprezentace jsem do samotné analýzy nezahrnul, ale zohlednil jsem je v diskuzi. Z finálního korpusu byly ještě vypuštěny všechny zjevné repetitivní texty (např. krátká zpráva a následná delší zpráva v hlavní zpravodajské relaci).

Na obsah takto vytvořeného korpusu jsem v první fázi aplikoval kvalitativní obsahovou analýzu, která se využívá pro extrakci podstatných (z hlediska daného výzkumu) informací z korpusu dat. Pro samotnou extrakci jsem využil kódování jako analytického postupu, který spočívá v indexaci dat v korpusu pomocí přiřazení kódu (klíčového slova, fráze, čísla, obrázku apod.) slovům, větám nebo celým odstavcům v rámci analyzovaných jednotek (nejčastěji odstavce, ale mohou to být i jednotlivé texty, rozhovory apod.). Postup v rámci kvalitativní obsahové analýzy a při kódování může být induktivní (témata a kategorie jsou vytvářena a přiřazována čistě na základě analyzovaných dat), deduktivní (kategorie jsou zformulovány před analýzou, například na základě předchozího výzkumu, a poté aplikovány na data) nebo může zahrnovat kombinaci obojího. V každém případě se však jedná o neustálý proces kreativní a interpretační činnosti spočívající v přečtení analyzované jednotky (v případě této konkrétní analýzy jí byl odstavec), interpretaci jejího obsahu, následném vytvoření a/nebo přiřazení kódu a pořizování komentářů k daným kódům a pasážím (Gläser – Laudel 2013). Philipp Mayring (2000) proto doporučuje využít při kódování spíše kombinaci induktivního a deduktivního postupu, aby se zaručila větší transparentnost výzkumu a konzistentnější pozice výzkumníka při kódování. Podle Mayringa by výzkumník měl začít klasicky induktivně a z dat zformulovat kategorie a témata, přičemž by měl postupovat velmi pečlivě a Mayring nevyklučuje ani doplnění o deduktivní přístup v podobě využití předchozích výzkumů a teorií k precizování definicí témat a kódů. Po okódování desetin

2 Přesný soupis je následující: v rámci televize jsem zahrnul všechny tři hlavní celostátní televize, tedy Českou televizi, TV Nova a TV Prima; u tisku je skladba pestřejší – Právo, MF Dnes, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Blesk, Aha! a Haló noviny; a z rádií byly zahrnuty všechny mutace Českého rozhlasu, Frekvence 1 a Rádía Impuls. Samozřejmě jsem při výběru médií byl limitován také nabídkou Anopressu IT.

až poloviny korpusu by následně měl zpětně všechny kategorie a témata zrevidovat a pevně definovat, co vlastně znamenají a co do nich patří. Měl by tedy vytvořit kódovník, který je pevnou definicí všech témat a kategorií, a dále deduktivně aplikovat tento kódovník na zbytek dat. Já jsem tento postup při kódování využil, nicméně jsem nebyl tak rigidní, jak Mayring navrhuje, takže jsem se snažil pracovat při kódování konzistentně. Vytvořil jsem jednoduchý kódovník a kontroloval, zda jednotlivé pasáže přiřazuji k relevantním kódům a zda se význam těchto kódů neposouvá. Kódovník byl po celou dobu analýzy „otevřený“, bylo tedy možné upravovat jednotlivá témata a kategorie a brát v potaz nové skutečnosti, které se objevily později během analýzy. Kvalitativní obsahová analýza a proces kódování jsou nicméně, jak poukazují Jochen Gläser a Grit Laudel (2013), vždy v posledku závislé na výzkumníkovi a jeho úsudku, znalostech a přístupu k výzkumu a problematice.

V rámci procesu kódování jsem využil počítačový software MAXQDA, který umožňuje velmi rychle a efektivně přiřazovat kódy a komentáře jednotlivým kódům i okódovaným pasážím, čímž velmi usnadňuje vytváření kódovníku. S kódy a okódovanými pasážemi, které lze lehce vyvolat podle aktivovaných dokumentů a kódů, lze následně dále systematicky pracovat. V podstatě okamžitě je vidět kvantitativní aspekt analýzy v podobě frekvence výskytu jednotlivých kódů (témat a kategorií), která může naznačit důležitost jednotlivých témat (častější výskyt určitého tématu nebo kategorie může implikovat, že autoři sdělení jim přikládají větší význam a intencionálně je reprodukují za určitým účelem nebo je reprodukují neintencionálně, takže se jedná například o určité kulturně předávané vědění). Dalším aspektem analýzy je kolokace kódů, z níž lze velmi jednoduše vidět, jaké kódy spolu nejvíce souvisejí (nacházejí se u sebe nebo se překrývají), z čehož jde dále vytvořit i síť souvisejících kódů. Kolokace a síť může naznačit, jaká témata se spolu často vyskytují, jak spolu souvisejí, jaký je mezi nimi vztah a také s jakými konkrétními textovými pasážemi souvisejí. MAXQDA umožňuje využívání i dalších funkcí nástrojů (například přiřazování proměnných nebo autokódování zadaných pasáží), nicméně, jak správně poznamenává Gläser a Laudel (2013), všechny tyto nástroje jsou pouze podpůrnými prostředky. Okódovaný korpus, frekvence kódů a vztah mezi kódy sami o sobě nic neznamenají, protože přináší spíše více otázek než odpovědí, a nemohou být tudíž konečnými cíli analýzy. Další krok tedy zahrnuje buď přímo interpretaci a kontextualizaci výsledků kvalitativní obsahové analýzy, nebo aplikaci dalších analytických teorií na výsledky jako součást interpretace a až poté celkovou interpretaci. Já jsem v rámci výzkumu zvolil druhý postup, přičemž pro další zpracování výsledků kvalitativní obsahové analýzy jsem využil teorii rámcování, analýzu metafor a řetězcové ekvivalenty.

3. Analytické teorie využité při analýze výsledků kvalitativní obsahové analýzy

Zastřešujícím konceptem pro další analýzu byla *teorie rámcování*, která je dnes již v podstatě klasickým nástrojem pro analýzu mediálního obsahu. Jelikož existuje celá řada pohledů a definic teorie rámcování, je nutné tento koncept blíže specifikovat a operacionalizovat. Základním předpokladem při uvažování nad mediálním obsahem v intencích teorie rámcování je skutečnost, že média svou reprezentací určitého jevu, události, problému atd. vytvářejí a přetvářejí kognitivní a kulturní rámce, které následně ovlivňují recepci dané problematiky ze strany recipientů. Tato schopnost médií je dána exkluzivitou, s níž o dané problematice referují, neboť většina recipientů by v podstatě neměla šanci se jinak o dané události dozvědět, a také tendencí člověka přemýšlet o světě kolem sebe v určitých rámcích. Masová média se snaží v tomto ohledu vytvářet rámce, které

na jedné straně zapadají do diskurzu (tedy sady ostatních rámců) a na druhé straně jsou kompatibilní s referovanou informací – nejenomže rámce vytváří a podílí se na utváření diskurzu, ale jsou také stávajícími rámci a diskurzus ovlivňována (Reese 2001: 12; Scheufele 2000: 301; Scheufele – Tewsbury 2007: 11–12). Média skrze vytváření kognitivních a kulturních rámců mají i socializační význam, neboť přispívají k vytváření obecně sdíleného vědění, na jehož základě si jednotlivci v rámci dané společnosti rozumí a mohou mezi sebou komunikovat (Hertog – McLeod 2001: 143). Ačkoliv je rámcování nutnou součástí mediální a obecné diskurzivní produkce, nemusí jít, jak poukazuje James Tankard (2001: 95), o neutrální nebo nezaujatý proces. Rámcování naopak umožňuje debatu o dané problematice klíčově zarámovat (nastavit mantinely, v rámci nichž je možné o dané věci debatovat) a eliminovat určité hlasy a názory nebo případně oslabit jejich argumentaci, aniž by média jasně vyjádřila jakoukoliv tendenčnost nebo zaujatost, takže pro (netrénované) recipienty je tento proces obtížně zachytitelný. Média tak mohou recipientům podbízet určitý způsob, jak mají referovanou problematiku vnímat a jak o ní mají uvažovat (Reese 2001: 12). Média současně mohou hrát normalizační úlohu spočívající v diskurzivní diskvalifikaci i naprosto relevantních pohledů a názorů, které jsou mimo rámec, a to v případě, že je rámec nastaven velmi úzce (Hertog – McLeod 2001: 143–144).

Rámce lze identifikovat a analyzovat skrze jejich manifestaci v rámci zkoumaného diskurzu, která nabývá nejrůznějších podob. Nejčastěji jsou rámce konstruovány za pomoci různých narativů, mýtů, metafor, vizuálního materiálu, (pod)nadpisů, příkladů, terminologie, slovních spojení, vybraných citátů, selekcí specifických zdrojů informací, statistik, grafů, zvýraznění textu a dalších aspektů (Hertog – McLeod 2001: 142–143; Reese 2001: 16; Tankard 2001: 100).

James Hertog a Douglas McLeod (2001: 149–155) nabízejí postup, jak rámce identifikovat a analyzovat jejich obsah. (1) Nejdříve je podle nich nutné identifikovat hlavní motiv, kolem něž jsou ve zkoumaném diskurzu nebo korpusu vytvářeny jednotlivé konkrétní rámce. Nejčastěji je tímto motivem konflikt, který je v nejrůznější podobě patrný v mnoha rámcích. (2) Dále je nutné identifikovat narativy, mýty, metafory a další manifestace, které se s jednotlivými rámci pojí a dodávají jim smysl a spojují často nesourodé koncepty a ideje. (3) Pro úspěšné identifikování a následnou analýzu rámcování je nutný co nejotevřenější a nejkritičtější přístup výzkumníka, který by měl jít „za“ svou kulturu, aby mohl identifikovat například zakořeněné mýty.

V této studii jsem se rozhodl blíže analyzovat nalezená témata, kategorie a kódy z hlediska narativů, které jsou v rámci nich obsaženy, a zejména metafor, které buď tvoří významnou součást rámců, nebo reprezentují přímo příslušný rámec.

Způsob, jakým pojmají a analyzují metafory George Lakoff a Mark Johnson, je v několika klíčových ohledech velmi podobný teorii rámcování. Metaforu zde lze pojímat jako sociálně sdílené uvažování, které je výsledkem vědomé či nevědomé konceptualizace, v rámci níž o dané věci nebo skutečnosti přemýšlíme v intencích věci nebo skutečnosti jiné – „A JE B“. Takto vzniklá konceptuální metafora následně hraje specifickou a významnou úlohu nejenom v jazyce, ale i v lidském myšlení – metafory nám pomáhají zachytit a konceptualizovat svět kolem nás, čímž nám pomáhají se ve světě orientovat a strukturuje naše myšlení a jednání. Analýzou metafor je tedy možné identifikovat konkrétní metafory konceptualizující danou událost, problém, aktéra, prostředí apod. a ovlivňující náhled a jednání aktérů, kteří je sdílejí (Lakoff – Johnson 1980: 3–4).

Vznik metafor může samozřejmě mít i účelový charakter. Metaforu lze podbízet jedním aktérem jinému aktérovi nebo skupině aktérů, což znamená, že je možné využít metafory

k (účelovému) vytváření sociální reality (Lakoff – Johnson 1980: 236–237). Toto využití metafor rozvádí ve svém konceptu generativních metafor Donald Schön (1993: 144–147), podle nějž mohou být metafory využity k vygenerování specifického problému a řešení tohoto problému.³

Podobně se metaforami a rámcováním zabývají Ernesto Laclau a Chantal Mouffe (2001: 85–87), kteří poukazují na skutečnost, že v rámci každé společnosti (či diskurzu) existuje snaha o ideovou a mocenskou hegemonzaci daného diskurzu ze strany nejrozličnějších skupin a aktérů. Hegemonizace se odvíjí od toho, jak jsou daní aktéři schopni zarámovat, metaforizovat a (re)interpretovat obsah klíčových pojmů v diskurzu. Obsah daným pojmům (například rovnosti, svobodě, státu atd.) aktéři přisuzují prostřednictvím obsahu jiného pojmu, přičemž celý proces nezůstává u tohoto jednoho pojmu, ale vzniká řetěz pojmů, tzv. řetězových ekvivalentů (Laclau – Mouffe 2001: 127–129). Laclau a Mouffe (2001: 174) pro ilustraci smyslu řetězových ekvivalentů nabízejí příklad libertariánů a neoliberalů, kterým se podařilo zarámovat pojmy rovnosti, svobody a totalitarismu: rovnost = stejnost = totalitarismus a rozdílnost = nerovnost = svoboda.

4. Explanační teorie využití v rámci analýzy

Mezi explanační koncepty a teorie, s nimiž v této studii pracuji, patří vedle již zmíněných *sociologie zpravodajství*, *teorie labelingu* a *morální panika*.⁴

Sociologie zpravodajství je poměrně obsáhlým oborem, který je věnován výzkumu faktorů, které ovlivňují produkci zpráv jako logicky strukturovaných a systematizovaných reprezentací daných událostí. Tyto faktory jsou často brány jak z makroperspektivy (médií jako určité struktury, která ovlivňuje produkci zpravodajství), tak z mikroperspektivy (novinářů a jejich určitých názorů, pohledů, mentálních map apod., které mají vliv na jejich práci) (Dickinson 2008: 1389). Z hlediska makroperspektivy řada autorů poukazuje, že média často slouží jako nástroj k reprodukci stávajícího sociálního systému a základního systémového hodnotového nastavení, čemuž podřizují i zpravodajství, které je podřizeno dominantním narativům, mýtům, metaforám či představám „běžného občana“ ze strany pracovníků v médiích (viz například Allan 2004: 53; Anderson – Lowrey 2007: 389; Hertog – McLeod 2001: 142; Reese 2001: 12; Schudson 1989: 275). Podle Stuarda Allana (2004: 53–54) je důvodem reprodukce stávajícího systému především skutečnost, že mediální organizace jsou často vlastněny či ovlivňovány ekonomickými a politickými elitami, které je využívají k udržení a reprodukci své společenské pozice. Důležitým faktorem médií je i jejich samotná struktura, skrze niž se musí zpráva a informace dostat, aby se zveřejnila. Často se tudíž v médiích zkoumají tzv. gatekeeperi, kteří mají možnost zprávu zadržet nebo pozměnit (viz například Schudson 1989: 265–266).

3 V této souvislosti uvádí dva pohledy na problematiku slumů. (1) Slumy jsou vykresleny jako nemoc (se všemi negativy – šíření, působení těžkostí a nakonec „smrt“, tedy zhroucení celého systému). (2) Slumy jsou charakterizovány jako přirozené komunity, kde může vzkvétat sociální koheze a důvěra mezi členy. Na těchto dvou příkladech Schön ukazuje, jak efektivně se metafory a rámce doplňují a vytvářejí kompaktní celek, neboť oba příklady odkazují ke specifickým rámcům, které mají dále charakter metafor nebo jsou přímo samy metaforami, neboť jasně uvozují, že bychom o slumech měli přemýšlet v intencích a kvalitách jiného jasně daného jevu. Tato kombinace rámcování a metafor tudíž může velmi efektivně podbízet specifické pohledy na různou problematiku.

4 Ve výčtu nezmiňuji teorii mediální reprezentace, jelikož se jedná o notoricky známý koncept a jelikož jsem již na začátku tohoto textu deklaroval, že se hlásím ke konstruktivistickému konceptu mediální reprezentace, jak jej zformuloval Stuart Hall (2003).

Z mikroperspektivy sociologie zpravodajství vypracoval Daniel Hallin (1986: 116–117) koncept tří sfér, v nichž novináři pracují. (1) Konsenzuální sféra je založena na nekonfrontačním zpravodajství, které spočívá v obhajobě a oslavě všeobecně sdílených hodnot, k nimž není nabízena žádná názorová alternativa, protože to novinář nevidí jako adekvátní. (2) Sféra legitimní kontroverze zavdává více konfrontačnímu a zpochybňujícímu zpravodajství, nicméně kritika je jasně uzavřena a ohraničena do zřetelně vymezených mantinelů. Příkladem mohou být debaty ohledně politiky nebo výsledků voleb, kde mohou být kritizovány určité kroky, ale ne například samotný volební systém (maximálně pouze v intencích jeho modifikace) nebo ještě dále systém reprezentativní demokracie. (3) Poslední je sféra deviace, v rámci níž mohou novináři jednat v podstatě bez zábran, protože do této oblasti spadá informování o skutečnostech, které jsou vnímány jako nepřijatelné a nežádoucí. Novináři tak využívají řadu nástrojů, jak tyto skutečnosti delegitimovat a odstranit, mezi nimiž je prosté upozornění na danou skutečnost a její zarámování jako vážného sociálního problému, její odsouzení nebo jednoduše o ní neinformovat vůbec a nedat jí prostor, aby působila na recipienty. Zejména třetí sféra narušuje pohled většiny recipientů na novináře, který uvádí Allan (2004: 77), a sice že novináři jsou profesionálové, kteří se dokážou oprostít od dané záležitosti a svých osobních dispozic a informovat o sociální realitě objektivně a nezkresleně.

Bertram Scheufele (2004: 409–411) nabízí pohled, jak média mohou recipienty ovlivňovat. (1) Změnou mentálních map, které recipienti již mají, a to prostřednictvím kumulativního a postupného zpravodajství, v jehož souladu si recipienti adaptují svoje mentální mapy. (2) Ovlivněním kognitivních spojení mezi různými mentálními mapami, což znamená, že média mohou ovlivnit kauzalitu, kterou recipienti přisuzují různým jevům nebo na základě níž si myslí, že určité jevy vznikají. (3) Vytvořením úplně nových mentálních map v případě, že recipient nemá v souvislosti s probíraným tématem vytvořenou žádnou pevnou mentální mapu, kterou si vytváří až v souvislosti se zpravodajstvím. Ve všech třech případech dochází i k ovlivnění jednání recipientů, neboť mentální mapy vytvořené nebo modifikované v souladu se zpravodajstvím tvoří součást ideového přesvědčení každého recipienta, který na jeho základě také jedná.

V rámci této analýzy se budu mimo analýzy samotného mediálního obsahu soustředit v duchu sociologie zpravodajství zejména na roli, jakou média hrála při informování vyklízení vily Milady, a na (možný) vliv specificky konstruovaného zpravodajství na recipienty. Abych naplnil tyto body, představím ještě dva teoreticko-explanační koncepty, které jsou věnovány konceptualizaci práce médií, pokud informují o sociální deviaci a deviantech. Prvním konceptem je teorie *labelingu*, kterou zformuloval Howard Becker (obecně viz 1966), jenž se v rámci ní zabývá i rolí médií při udělování labelu sociálního devianta. Becker (1966: 31–32, 161) označil média za tzv. morální podnikatele (*moral entrepreneur*), což jsou aktéři s velkým společenským vlivem, pomocí něhož mohou snadněji prosadit udělení labelu, respektive mohou efektivněji vynucovat pravidla a sami pravidla vytvářet. Morální podnikatelé mohou v praxi poukázat na potenciální devianty, zviditelnit již identifikované devianty, vyvolat diskuzi o normách a pravidlech, jejich porušování (a potenciální deviaci) nebo o nutnosti jejich změny či vytvoření zcela nových pravidel. Pokud morální podnikatel tyto svoje možnosti využije a udělí určitému člověku nebo skupině label devianta, existuje velká pravděpodobnost, že ho v tom podpoří i široká veřejnost a daný label vezme za správný a daný. Média v těchto všech procesech hrají v podstatě nezastupitelnou a klíčovou roli, neboť celý proces

i label zprostředkovávají a reprodukují široké veřejnosti a také poskytují informace o potenciálních deviantech a dodávají prvotní impuls k udělení labelu.

Koncept labelingu a zejména roli médií v procesu vytváření a reprodukce labelu dále rozpracoval Stanley Cohen prostřednictvím svého konceptu morální paniky. Podle Cohena (2011: 1) totiž může existence takových skupin či jednotlivců vyvolat ve společnosti tzv. morální paniku, tedy pocit určitého ohrožení relativní majority (relativní vzhledem k danému problému a nastaveným normám) deviantem nebo devianty, kteří představují riziko pro společenské normy a zájmy (ale také bezpečnostní riziko, například kvůli kriminalitě apod.). Morální panika je často založena na určitých stereotypech spojených s danou deviantní skupinou, přičemž Cohen označuje moderní masová média jako hlavního aktéra, který paniku reprodukuje, „spouští“ a také se podílí na jejím vytváření, neboť spoluvytváří společenské normy. Spouštěčem morální paniky nemusí být pouze samotná existence deviantů, ale také ji mohou spouštět určité společenské události či určitý stav společnosti. S tím souvisí i komercializace médií, která se ve velké míře snaží hledat a přenášet události, které poukazují na jakoukoliv senzaci (například kriminální činy, skandály, katastrofy apod.). Výsledkem tohoto snažení je zjednodušení, stereotypizace, binární zarámování (nejčastěji ve smyslu „dobra“ a „zla“) a nekritičnost (ve smyslu racionální argumentace) daných přenášených informací a událostí s cílem co nejvíce upoutat a šokovat recipienta, což podněcuje konstrukci deviance a deviantních skupin (ať už k porušení norem došlo, či nedošlo) a následné morální paniky (Cohen 2011: 10–11).

5. Případ vystěhování vily Milady v roce 2009 – kontextualizace analýzy

Než představím výsledky analýzy a diskuzi nad těmito výsledky, bude nutné samotnou analýzu zasadit do kontextu události, k níž se vztahuje, což je neodmyslitelná prvotní součást jakéhokoliv výzkumu. Vila Milada v Praze byla obydlena squatterry mezi lety 1997 a 2009, přičemž dlouhou dobu byla zároveň největším squatem v České republice. Milada celou tuto dobu nebyla zapsána v katastru nemovitostí, tudíž se jednalo o objekt, který formálně v podstatě neexistoval, takže squatteři obydlením této budovy neporušovali žádný zákon. Nicméně na konci června 2009 byla Milada do katastru náhle zapsána a jejím majitelem (včetně pozemku) se stal Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV), přestože je Milada národní památkou, na jejíž správu se vztahuje speciální právní norma. ÚIV bezprostředně rozhodl o vyklizení objektu, neboť představitelé organizace deklarovali, že chtějí s objektem nakládat (prodat jej). Ačkoliv o vyklizení vily rozhodl ÚIV jako veřejná instituce, vyklizení místo Policie ČR, která standardně zajišťuje úkony tohoto typu, obstarala najatá soukromá bezpečnostní agentura, přičemž policie kvůli nastalému konfliktu mezi agenturou a squatterry dorazila později. Vyklizení bylo velmi komplikované, neboť squatteři za tu dobu, kdy ve vile žili, začali Miladu považovat za svůj domov, což vyústilo v situaci, kdy skupina squatterů během vyklizení vylezla na střechu vily a odmítala slézt. Situaci vyřešila až vyjednávání mezi squatterry a tehdejším policejním prezidentem Martinem Červíčkem a ministrem pro lidská práva Michaelem Kocábem. Squatteři si po vyklizení objektu stěžovali na počínání soukromé bezpečnostní agentury (zejména na fyzické násilí, jehož se měli příslušníci agentury na squatterech dopouštět) a na demolicí a rozkradení věcí nacházejících se ve vile (prokazatelně byly například vyhazovány věci z oken při vyklizení). Zastupitelé Prahy 7, kteří byli zodpovědní za vyklizení a jeho naplánování, oproti tomu zdůrazňovali nepatřičné chování squatterů (rušení veřejného pořádku, krádeže, nedostatečná hygiena atd.), díky němuž si za vystěhování mohou sami.

Po vyklizení ÚIV s objektem a pozemkem nijak nenakládal (vila nebyla například zrekonstruována a ani nebyla prodána) a dodnes chátrá.

Celý případ měl následně pokračování, neboť při zmiňovaném vyjednávání ministr Kocáb slíbil obyvatelům Milady, že jim zajistí náhradní objekt, který mohou obývat, čímž přesvědčil zbytek squatterů na střeše, aby šli dolů a vilu opustili. Kocáb obstaral přes developera Petra Svinku bydlení v centru Prahy, což vyvolalo u veřejnosti a některých politiků nevoli, která se týkala pomoci určité skupině obyvatel a potenciální diskriminaci ostatních. Navíc byli squatteréři vnímáni kvůli nedodržování pravidel, alternativnímu způsobu života atd. jako problematictí lidé, kteří si podobnou pomoc nezaslouží. Svou roli hrály navíc i povodně, které se odehrávaly v ČR paralelně s celým případem vyklizení a v souvislosti s nimiž bylo akcentováno, že náhradní bydlení potřebují sehnat spíše lidé, kteří kvůli povodním přišli o svůj domov. Navíc byly medializovány i obavy obyvatel domu, kam se squatteréři měli stěhovat, ze společného soužití, což vyvolalo vlnu sekuritizace veřejného prostoru okolo daného domu (byly namontovány kamerové systémy, znásobily se policejní hlídky a měly se nainstalovat i hlukoměry). Nicméně žádné problémy nakonec nebyly a celá kauza se pomalu upozadila a vymizela z mediální produkce, kam se vrátila až za několik měsíců v podobě reportáží týkajících se soužití squatterů a ostatních nájemníků, které však potvrdily, že soužití bylo bezproblémové.

6. Identifikovaná témata a jejich další analýza

V korpusu jsem v obecné rovině identifikoval čtyři hlavní témata, která jsem příslušně okódoval:

- Důvody vyklizení.
- Hodnocení a společenská role squatterů.
- Kritika Kocába.
- Morální panika po vyklizení.

V rámci těchto velkých hlavních témat jsem dále identifikoval další subtémata, která jsou v některých případech spojena s konkrétními metaforami a rámci. Z uvedených hlavních témat se v rámci tohoto textu nebudu zabývat kritikou Michela Kocába. I když se toto téma objevovalo v korpusu poměrně často, s analyzovaným tématem přímo nesouvisí (hraje dílčí roli v morální panice po vyklizení) a samotná analýza tohoto tématu by zabrala velký prostor, který lze využít lépe.

Témata týkající se důvodů vyklizení a hodnocení a role squatterů jsou velmi úzce propojena, neboť zdůvodnění vyklizení vily bylo legitimizováno zejména prostřednictvím specifického hodnocení squatterů a jejich životního stylu, chování a jednání. Mezi hlavními důvody vyklizení se vyskytovalo zejména porušování zákona, které spočívalo ve skutečnosti, že squatteréři ilegálně zabrali objekt, který vlastnil někdo jiný, a také špatná hygiena související s nepořádkem a hlukem, který měli squatteréři produkovat uvnitř vily i mimo ni. Velmi marginálně byla jako důvod nebo obhajoba vyklizení zmiňována petice, kterou měli proti squatterům sepsat studenti přílehlých vysokoškolských kolejí. Lze tedy říci, že legitimizace a zdůvodnění vyklizení byly rámovány do ilegálního počínání squatterů, tedy porušování formálních norem, a jejich nedodržování neformálních společenských návyků v podobě hygieny. V této části však podrobně analyzuji především téma hodnocení a společenské role squatterů, jehož součástí byly do velké míry i důvody vyklizení a které je pro téma studie klíčové.

Tabulka 1: Sumarizace zjištěných témat a kódů

Kódy	Výskyt v televizi	Výskyt v tisku	Výskyt v rozhlasu
Důvody vyklizení			
Petice	3	1	1
Porušování zákona	10	9	3
Špatná hygiena	12	9	5
Hodnocení a společenská role squatterů			
Demonstranti	26	12	5
Hygienické riziko a vandalismus	23	29	7
Lidé obtěžující a ohrožující ostatní	65	36	12
Lidé pečující o nemovitost	1	4	1
Naivní lidé	12	5	1
Nekonfliktní lidé	9	21	6
Počínání bezpečnostní agentury a policie	2	19	8
Pragmatičtí (vypočítaví) lidé	26	24	5
Součást občanské společnosti	3	0	0
Subkultura			
Alternativní způsob života	8	4	7
Hrozba	0	4	1
Kulturní aktivita	9	16	8
Výtržníci	55	40	26
Kritika Kocába	49	30	1
Morální panika po vyklizení			
Obavy z deviantního chování	60	31	7
Petice	5	3	1
Zájem státních institucí	25	9	3

Zdroj: Autor

V tabulce 1 je vidět, že téma hodnocení a společenské role squatterů obsahuje velké množství subtémat, přičemž u jednoho (subkultura) dochází k dalšímu rozvinutí. Velká část těchto subtémat již v podstatě přímo odkazuje k určitým metaforám a rámcům, v rámci nichž média o squatterech informovala. Většina témat, metafor a rámců byla konstruována nejenom okolo motivu konfliktu (jak o něm píšou Hertog s McLeodem, v případě této analýzy se jednalo o konflikt mezi squatterem a státními institucemi), ale také strachu, který akcentován minimálně stejně významně. Jak naznačují David Altheide a Sam Michalowski

(1999: 479, 499), strach se stal běžnou součástí mediální produkce, a to kvůli jeho atraktivnosti pro recipienty (strach je tedy komoditou, která je velmi rentabilní, protože se dobře prodává). Rozšíření strachu ve zpravodajství podle nich souvisí se snahou zatraktivnit každodenní dění a problémy, k čemuž využívají rámcování daných jevů jako (společenských) problémů, čímž ovšem recipienty ovlivňují v jejich percepci každodenního života ve smyslu, že jej vnímají především jako nebezpečný a strašidelný. Ačkoliv se v Altheidově a Michalowského (1999: 494) analýze amerických médií objevoval strach v souvislosti s kriminalitou a násilím, lze říci, že v obecné rovině je strach v mediální produkci spojen zejména se sociální deviací (s odklonem od společenské normality) ve smyslu, v jakém o této problematice píše Becker či Cohen. Potvrzují to i jiné výzkumy věnované mediální reprezentaci populací a skupin, které byly v rámci diskurzu vnímány jako sociálně deviantní. Hertog a McLeod (2001: 157–159) v analýze pokrytí anarchistických protestů v americkém Minneapolisu v 80. letech poukazovali na to, že kromě motivu konfliktu (mezi represivními složkami a anarchisty) se objevily rámce, které byly založeny na narrativech vykreslujících protestující jako násilníky, kteří porušují zákon a reprezentují tak chaos. Policie a zásahové složky byly naopak rámcovány jako symboly společenského řádu, zákonnosti a bezpečí. V takovém zpravodajství byl jasně přítomný strach z násilného chování, které – pokud nebudou anarchisty včas zastaveni – může přerůst v újmu na majetku, zdraví a následně také ve společenský chaos. Schudson (1989: 275) poukazuje na výzkum mediální reprezentace homosexuality v Británii v 70. letech, v níž je patrný strach z morálního rozpadu společnosti, pokud homosexuálové získají společenské uznání, neboť jsou žijícími symboly sociální deviace. Podobný výzkum představil i Amoshaun Toft (2014: 793–800), který se věnoval reprezentaci bezdomovectví v USA, přičemž v rámci své analýzy identifikoval tři hlavní témata, která byla spojována s bezdomovci: špína, drogy a nebezpečí. Pojítkem mezi těmito tématy byl motiv strachu, neboť u každého tématu byla zdůrazňována hrozba, jakou bezdomovci představují. Hans Pruijt (2013: 1121), který se ve své analýze věnoval nizozemskému squattingu a přijetí legislativy namířené na jeho potírání, poukazuje, že přijetí této legislativy předcházela velmi intenzivní mediální kampaň, která vykreslila squatterry jako nebezpečné násilníky.

Motivy konfliktu a strachu v analyzovaném korpusu reprezentovaly zejména tři velmi často vyskytující se až dominantní subtemata: lidé obtěžující a ohrožující ostatní, výtržníci a hygienické riziko a vandalismus. Tato témata spolu v rámci korpusu výrazně souvisí a vyskytují se často společně, což má za následek, že se velmi flexibilně a efektivně doplňují a navzájem se utvrzují. Obecně jsou squatteři v rámci tématu lidí obtěžujících a ohrožujících ostatní vykresleni jako lidé, kteří obtěžují a ohrožují okolí svým životním stylem, jenž nezahrnuje hodnoty a návyky společensky považované za normální (hygienu, úklid, upravený vzhled apod.), čímž se aktivuje téma hygieny a vandalismu, a jenž je často spojen s narušováním veřejného pořádku, což aktivuje téma výtržníků. Tuto součinnost lze názorně dokumentovat na reportážích o vyklizení, které byly odvysílány třemi hlavními celostátními televizemi (Českou televizí, TV Novou a TV Primou) v rámci večerního zpravodajství. Podívejme se nejdříve na reportáž ČT:

Moderátorka: „U známého pražského squatu Milada zasahuje policie. Jeho obyvatele se totiž pokouší donutit k odchodu najatá bezpečnostní agentura, a to kvůli výhradám lidí z okolí, kteří si stěžují na hluk a nepořádek. Squatterům ale přišli na pomoc jejich příznivci a už se střetli s muži zákona. [...]“

Reportér: „[...] Jak už jsi říkala, tak ten zásah byl po celou dobu, po celý den vlastně poměrně dramatický. Bylo tady několik poměrně ostrých potyček s policií. Zatím ta bilance celého toho zásahu je taková, že jsou čtyři zadrženi squatterů, spíše jejich příznivci, a to všichni pro útok na veřejného činitele. Léčily tady nějaké láhve, létaly tady nějaké kameny. Jsou zranění i tři policisté. Jeden z nich má dokonce přeražený nos. [...]“

(ČT1 2009.)

Squatterů dostali nálepku problémových lidí již při uvádění samotné reportáže, když moderátorka recipientům sděluje, že se už střetli s policií, jako by to byla pouze otázka času. Squatterů tak byli již na začátku zarámčováni jako devianti, kteří narušují veřejný pořádek a zaměstnávají policii. Následná reportáž již pouze potvrzovala tento label a dále utvářela příslušnou metaforu a rámeček. Reportér v ní opakovaně mluví o střetech squatterů s policií a následcích tohoto střetu v podobě zranění policistů, přičemž vůbec nezmiňuje žádné zranění v řadách squatterů. Na záběrech je nicméně vidět, že jeden ze squatterů, který je svlečen do půli těla, je vláčen po chodníku. Label deviantů je tak dále rozveden ve smyslu metafory *squatterů jako výtržníků*, kteří narušují veřejný pořádek a útočí na policii, která symbolizuje společenské hodnoty, jelikož se jedná o morálního podnikatele, který primárně kontroluje a vynucuje dodržování nastavených pravidel. Zároveň reportér a ani moderátorka nereflktují samotný zásah ze strany bezpečnostní agentury a policie – zda byl přiměřený, nutný apod. Naopak poukazování na agresivitu squatterů přispívá k legitimizaci metafory *squatterů jako výtržníků*, a tedy i k legitimizaci represivních zásahů vůči nim.

Reportáž TV Nova je dynamičtější, když během dvou minut a třiceti sekund mluví celkově osm lidí, což evokuje větší objektivitu⁵ reportáže, nicméně nakonec příspěvky všech zúčastněných vyznívají velmi podobně jako v reportáži ČT, byť reprezentaci významně rozšiřují:

[...] Starosta Prahy 8: „Je to strašlivý, připravili si to jako pevnost.“

Reportér: „Squatterů měli na příchod policie připraveno několik padacích mostů a další pasti. Tady na záběrech, které jsme pořídili uvnitř squatu je vidět, v čem jeho obyvatelé žijí. Všude je nepořádek a nepředstavitelný zápach. Na balkóně roste marihuana.“

Starosta Prahy 8: „Když jste vlastník, tak můžete nařídít vyklizení objektu.“

[...] Zástupkyně vlastníka: „Obyvatelé okolních domů a kolejí si stěžují, dokonce prošla petice a byla právě za vyklizení.“

Reportér: „Obyvatelé vily postupně přicházejí na parkoviště, potom i další a další squatterů z Prahy. Po chvíli se strhla mezi policisty, kteří celou situaci monitorují, a demonstranty bitka.“

Mluvčí pražské policie: „My jsme zadrželi jednu osobu, a to pro neuposlechnutí výzvy veřejného činitele a následný útok proti veřejnému činiteli.“

5 Termín objektivit používám pouze k zachycení zamýšleného působení reportáže na recipienty, nikoli jako relevantní analytickou nebo obsahovou kategorii, která vyjadřuje nezaujaté a nezkreslené informování. Konstruktivistický přístup, který v textu zastávám, samozřejmě vylučuje existenci čehokoliv, co je označováno jako nezaujaté, nezkreslené nebo pravdivé, neboť vše je konstruováno prostřednictvím sociálních interakcí, které vždy mají určitý účel, záměr, motivaci apod. Objektivní v rámci konstruktivismu je tedy skutečnost, na které se majorita dané populace nebo skupiny shodne, že je objektivní, přičemž akter mimo tuto populaci nebo skupinu může danou skutečnost vnímat jako velmi tendenční, protože za objektivní považuje něco jiného.

[...] Reportér: „[...] opravdu ta situace tady je velice těžká a velice namáhavá. Před chvílí odsud odjížděla sanitka a zhruba dvousethlavý dav příznivců squatterů, kteří zůstávají na místě, tak tu sanitku napadli, když odsud chtěla odjet. Policisté a vyjednaváči všechno perfektně zvládli. [...]“
(TV Nova 2009.)

Na konci reportáže je opět akcentována metafora *squatterů jako výtržníků*, v rámci níž jsou vykreslováni jako problémoví lidé, kteří jsou navíc agresivní nejenom vůči policii, ale také k sanitce, což působí jako cílení na emocionalitu recipientů, neboť policisté se proti agresivitě mohou bránit, kdežto lékaři a lidé, kteří potřebují pomoc, ne. Na samotném konci následně reportér neopomíjí pochválit policii za její činnost. Začátek reportáže však reportér věnoval rozšíření deviantního labelu, když zprostředkoval životní styl a podmínky squatterů, které označil za příšerné, přičemž poukázal na nepořádek, zápach a marihuanu. Deviace squatterů už tedy není postavena pouze na narušování veřejného pořádku, ale také na odlišném životním stylu, který nejenže neodpovídá společensky konstruovanému normálnímu životnímu stylu, ale současně je vykreslen jako nebezpečný. Toto nebezpečí je charakterizováno jako hygienické riziko (nepořádek a špatná hygiena mohou zapříčinit vznik a rozšíření různých chorob) a také jako morální riziko (reportáž poukazuje na to, že squatteré pěstují marihuanu, což znamená, že jsou také uživateli drog). Celkově je tedy konstruována metafora *squatterů jako hygienické, zdravotní a morální hrozby*.

Ani reportáž TV Prima se příliš obsahově neodklonila, naopak spíše výrazně akcentovala metaforu *squatterů jako výtržníků*:

Moderátor: „V Praze se dnes dělo něco, co hlavní město už dlouho nepamatuje. V Tróji se strhla bitva o poslední squat svého druhu v hlavním městě, vilu Milada. Dům původně určený k demolici, koupil nový majitel. Squatteré z něj ale nechtějí odejít. Sedm z nich ráno obsadilo střechu a někteří do teď nechtějí slézt. K Miladě se navíc celý den sjíždějí stovky jejich příznivců. Policisté tak museli proti rozvášněnému davu několikrát zasáhnout. Pozemek u Milady se tak proměnil v bitevní pole.“

Reportér: „Sedm protestujících squatterů přijely podpořit stovky jejich příznivců z celé republiky [...]. Po 11. hodině se ke slovu dostávají policijní těžkooděnci. Rozvášněný dav se totiž snaží dostat do vily ke svým přátelům, policie jim v tom brání. Výsledek? Několik zatčených squatterů a zranění policisté.“

[...] Reportér: [...] „Komunita mladých squatterů se zoufale brání. Uvnitř vytvořili důmyslné pasti pro nezvané hosty. [...]“

Mluvčí squatterů: „Nikdo nebude odcházet sám, protože to je náš domov.“

Starosta Prahy 8: „Žijí tam se psy, je tam shnilé maso, není tam voda.“
(TV Prima 2009a.)

V reportáži je patrné vyzdvižení motivu konfliktu, což je zřejmé v metaforizaci *vily Milady a jejího okolí jako bojiště*, na němž probíhá regulérní *bitva* metaforizující vyklizení. Toto zdání je utvrzeno i tím, že reportér mluví o stovkách příznivců squatterů (na záběrech je jich vidět sotva pár desítek), kteří se střetávají s těžkooděnci (tedy teď už se speciálním útvarem policie). Policie nakonec, byť se ztrátami v podobě zraněných policistů,

vítězí a několik squatterů také zatýká. V závěru reportáže je opět (velmi krátce) poukázáno i na podmínky, v nichž měli squatteré žít a u nichž je naznačeno, že jsou špatné z hlediska hygienických měřítek, čímž je reprodukována metafora *squatterů jako hygienické a zdravotní hrozby*.

Obdobě o událostech bezprostředně informoval také rozhlas, zejména Radiožurnál, který k Miladě vyslal reportéra, jenž o celé situaci průběžně informoval. V poledne v den vyklizení byla odvysílána tato reportáž:

Redaktor: „Tak squatteré jsou v tuto chvíli stranou zájmu, asi třicet anarchistů, kteří je přišli podpořit, se dostalo do potyčky s policií. Jednoho člověka policie zadržela, jinak to byla hlavně velká strkanice. Policie nasadila samozřejmě antikonfliktní tým a také těžkooděnce. Potyčky se dějí mezi budovami studentských kolejí, studentům se to zjevně nelíbí, protože na skandující anarchisty vyhodili několik pytlíků s vodou. [...]“

Moderátor: „Honzo, proč vůbec dochází k vyklizení toho squatu?“

Redaktor: „Tak ten squat dlouhodobě obývají squatteré, obyvatelé z okolí si stěžují na hluk, nepořádek a velmi složité podmínky soužití s těmito lidmi. Jsou také majiteli psů, kteří tady volně pobíhají, prý dokonce několikrát napadli i zoologickou zahradu. Takže ústav chce v té vile udělat pořádek.“

(ČRo Radiožurnál 2009b.)

Ve zprávě se objevuje analogicky vše, co v televizním zpravodajství: oba hlavní motivy, součinnost subtémat i všechny čtyři dosud identifikované metafory (*squatteré jsou výtržníci, squatteré jsou hygienická, zdravotní a morální hrozba, vila Milada a její okolí je bojiště a vyklizení je bitva*). Současně se objevuje další konkrétní hrozba – psi squatterů a jejich agresivita. Navíc v reportáži figurují další tři aktéři – ÚIV, antikonfliktní tým a studenti (ti navíc v aktivní roli). Studenti a jejich aktivní vystupování v reportáži dále přispívají k legitimizaci vyklizení, neboť je tím naznačeno, že proti squatterům jsou nejenom státní instituce, ale také studenti, kteří reprezentují určitý segment veřejnosti, jenž byl se squattery v každodenním kontaktu. Zmínka o samozřejmém nasazení antikonfliktního týmu evokuje, že ze strany státních institucí byla snaha celý spor vyřešit klidnou cestou, což se však nezdařilo, proto jsou nasazení těžkooděnci, které reportér vzápětí zmiňuje. Na konci dne se pak stejný reportér podal aktualizovanou zprávu:

Redaktor: „Tak ty potyčky vesměs policie uklidnila. Těch přívrženců tam bylo asi dvě stě. Skandovali různá hesla, v jeden okamžik házeli i kameny a lahve skleněné, takže se tam rozbíjelo sklo. Já subjektivně jsem měl pocit, že to vycházelo vždycky z řad těch aktivistů, že začali na policisty útočit. Nicméně těžkooděnci a antikonfliktní tým vždycky tu situaci uklidnil, zapojili se tam i jízdni policisté, takže pak se vždycky ta situace rychle uklidnila.“

Moderátor: „Policie zadržela některé z těchto aktivistů?“

Redaktor: „Ano, policie zadržela tři lidi z těch přívrženců. Byli odvezeni na služebnu a tam vlastně je dál vyslýchali. Mluvčí policie řekl, že porušili zákon v tom, že neuposlechli výzvy veřejného činitele a posléze napadli i veřejného činitele.“

Moderátor: „A tři policisté skončili, nemýlím-li se, v ošetření a v péči lékařů. Je to tak?“

Redaktor: „Ano, u jednoho, teda jeden měl zlomený nos, jeden měl nějaké poranění na hlavě a druhý měl nějaká menší drobná zranění.“
(ČRo Radiožurnál 2009a.)

V aktualizované reportáži už je zdůrazňováno pouze násilí a výtržnosti squatterů a rozvažuje policie a její snaha uklidnit situaci, přičemž důležitým faktorem je reportérův dojem, že konflikty vždy vyvolávali squatteři, což umocňuje přisouzené role. Reportáž je podobně jako zpráva na TV Prima stylizována jako výpověď z bitevního pole.

I autoři novinových článků referovali o celé události ve velmi podobném duchu, přičemž jako příklad lze uvést pasáž v Mladé frontě Dnes (2009a):

„Každé patro bylo odděleno železnou mříží a nad schody byl udělaný jakýsi padací most,“ popsal starosta. Policisté, kteří na místo dorazili o několik minut později, celý prostor kolem vily obehnali páskami a příznivce squatu, kterých se sem sjely zhruba tři desítky, vytlačili pryč. [...] Squatteři prý pořádali ve vile hlasité koncerty, na něž se sjížděly stovky lidí, a rušili okolní obyvatele. „Lidé si stěžovali na jejich agresivní psy, kteří tu volně pobíhali. V přílehlé zoologické zahradě loni zardousili patnáct zvířat a napadli dokonce i poštovního doručovatele a dvě studentky,“ upozornila Zieleniecová [ředitelka ÚIV]. [...] Hned u vchodu do polorozbořeného domu uhodil každého do nosu pach zatuchlých, nevětraných prostor mísící se s pachem výkalů. V místnostech se mezi pomalovanými zdmi povalovaly matrace, stoly se prohýbaly pod nepořádkem a nad tím vším kroužila hejna much. „Hrozilo riziko nákazy infekčními chorobami,“ upozornil starosta.

Za povšimnutí však stojí faktografický údaj týkající se počtu sympatizantů squatterů, který se v jednotlivých reportážích značně lišil – buď bylo squatterů kolem 30, nebo rovnou kolem 200. Je pochopitelné, že se situace vyvíjela a počet sympatizantů jistě nezůstal konstantní, nicméně číslovka 200 je pro metafory *Milady jako bitevního pole* a *vyklizení jako bitvy* jistě věrohodnější.

Ani v bulvárním tisku se neobjevily stylem a obsahem jiné reportáže, příkladem může být pasáž z Aha! (2009):

Důvodem pro vystěhování jsou podle mluvčí Ústavu pro informace ve vzdělávání Bohumily Beranové časté stížnosti okolních obyvatel na hluk a nepořádek. Squatteři údajně v objektu pěstovali i marihuanu. Okolí vily je zamořeno lidskými i zvířecími exkrementy...

Jediným rozdílem snad mohou být detaily týkající se zvířecích a lidských exkrementů, které prohlubují dojem, že squatteři nemají ani základní hygienické návyky.

Ze třech analyzovaných témat (lidé obtěžující a ohrožující ostatní, výtržníci a hygienické riziko a vandalismus), která se v korpusu vyskytovala dominantně, vzešly čtyři metafory: *squatteři jsou výtržníci, squatteři jsou hygienická, zdravotní a morální hrozba, vila Milada a její okolí je bojiště a vyklizení je bitva*. Z těchto metafor vyplývají první rámeček

i konceptuální metafora, které byly v souvislosti s vyklizením vily a squatterů ve zpravodajství akcentovány: SQUATTERI JSOU NEBEZPEČNÍ DEVIANTI NARUŠUJÍCÍ SOCIÁLNÍ ŘÁD. Taková/ý konceptuální metafora/rámec mimo ideové legitimizace zaštitila také praktickou stránku vyklizení – uplatňování represivních či neliberálních praktik a mechanismů (násilí, zatýkání, porušení domovní svobody) vůči squatterům.

Motivy konfliktu a strachu jsou v menší míře patrné i na tématu pragmatičtí (vypočítaví) lidé, které navazuje na témata předchozí, ale vztahuje se převážně k událostem po vyklizení vily. Squatteréři jsou v rámci tohoto tématu konstruováni jako aktéři, kteří velmi flexibilně kalkulují a využívají nastalých situací ve svůj prospěch. Takové jednání je v západní kultuře obvykle přijímáno pozitivně, ovšem styl, jakým je o squatterech referováno, prosazuje specifickou konotaci spočívající v poukazování na určitou drzost squatterů. Drzost je spojena se situací, kdy squatteréři dostali na popud tehdejšího ministra Kocába byt v centru Prahy za symbolický nájem 1 Kč, přičemž spočívala v poukazování, že squatteréři, kteří byli vystěhováni kvůli porušování zákona a obtěžování okolí, následně na celém vystěhování vydělali (a neměli žádné zábrany byt přijmout). Média navíc v tomto duchu často přinášela zprávy o neustálém vyjednávání a rozhodování squatterů, jestli vůbec na tuto nabídku přistoupí, a dávala je do kontrastu s jinými lidmi, kteří na bydlení čekají nebo jej nemají vůbec. Vypočítavost byla zdůrazňována i na situaci při vyklizení, kdy poslední squatteréři slezli ze střechy, až když měli slíbené náhradní bydlení. Z tohoto tématu tudíž vyplývá metafora *squatterů jako morálně pokleslých lidí*, přičemž téma i metaforu lze dokreslit následujícími citáty:

Nelegálně bydleli v domě, který jim nepatřil. Vylezli na střechu a protestovali proti jeho vyklizení. Demonstrovali za vilu Milada, aby si vydupali náhradní objekt, a možná to bude dům, který patří státu. [...] Ti se na [byty] šli podívat. Kladou si ale podmínku. Nastěhují se do nich jen tehdy, pokud se jim budou líbit.

(TV Prima 2009b.)

Odmítli opustit Miladu, udělali humbuk, jejich příznivci zranili tři policisty... A za to vše teď mají byty v centru za pouhou korunu! [...] Zatímco třeba matky s dětmi v azylových domech čekají na „přiklepnutí“ bytu několik měsíců, squatterům stačily pouhé tři dny!

(Blesk 2009.)

Na Kocábovu nabídku zatím reagovali opatrným příslibem, že se na byty půjdou podívat. A nabízené sousto je lákavé: ministr tvrdí, že by nemuseli platit žádný nájem, jen spotřebovanou vodu a elektřinu.

(Mf Dnes 2009b.)

Na vykreslování squatterů jako věčně nespokojených lidí navazovalo téma demonstrací, které bylo spojené s častým zdůrazňováním snahy ventilovat svoji nespokojenost za každou cenu veřejně a za pomoci žalob a tím „obrátit“ jednání a chování, které bylo shledáno jako deviantní, v újmu způsobenou státními institucemi. Objevilo se i zpětné spojení demonstrací s metaforou *squatteréři jsou hygienické, zdravotní a morální riziko*, v rámci něhož se objevila kritika, že si squatteréři po sobě a své demonstraci neumí uklidit (Mf Dnes 2009c). S požadavky artikulovanými na demonstracích souvisí téma squatterů jako naivních

lidí, v rámci něž bylo zdůrazňováno, že squatteréři chtěli vilu odkoupit za symbolickou nebo přiměřenou cenu (čimž narušovali tržní principy, což bylo implicitně vykreslováno jako naivní, stejně jako situace, kdy si squatteréři mysleli, že i když nemají peníze, bude s nimi někdo jednat). Objevily se i alternativní požadavky squatterů, kteří chtěli k trvalému užívání náhradní objekt nebo zpět opravenou Miladu. Squatterské pohledy na svobodu (squatting jako vyjádření svobody) byly banalizovány jako ilegální jednání, které nemá se svobodným jednáním nic společného. V jednom z článků se objevil pokus o delegitimizaci samotného squatterského způsobu života, a to na základě psychologické diagnózy squatterů, kteří ze svého životního postoje a názorů „vyrostou“, neboť pocházejí z rodin ze střední třídy a squatting je pro ně pouze forma osobního protestu (Mf Dnes 2009c). Z těchto témat vyplývá metafora a *squatterů jako naivních demonstrantů*.

Z témat pragmatičtí (vypočítaví) lidé, demonstranti a naivní lidé a příslušných metafor *squatterů jako morálně pokleslých lidí* a *squatterů jako naivních demonstrantů* lze vyvodit druhý specifický rámec a konceptuální metaforu – SQUATTERÉŘI JSOU MORÁLNĚ POKLESLÍ A NAIVNÍ DEMONSTRANTI. Stojí za povšimnutí, že některá témata a přisuzované jednání jsou do jisté míry kontradiktorní (těžko jde spojit pragmatičnost a vypočítavost s naivitou), což dokresluje flexibilitu, s jakou byly squatteréři delegitimizováni.

Velmi pozvolna se začaly objevovat i kritičtější pohledy na celé vyklizení a na roli squatterů, bezpečnostní agentury, policie i ÚIV. Tyto pohledy byly nakonec ve výrazné menšině a byly akcentovány zejména v tisku, přičemž nejvíce kritických článků vydalo Právo (2009a, 2009b, 2009c, 2009d, 2009e), ale kritika se objevila i v Hospodářských novinách (2009), Lidových novinách (2009b) nebo Haló novinách (2009). Zpočátku se kritika spojovala s tématem squatterů jako problémových lidí, kdy bylo poukazováno, že fyzická újma nebyla pouze na straně policie, ale také na straně squatterů. Objevily se tedy otázky týkající se zejména zásahu bezpečnostní agentury a policie, které v analýze vykrytalizovaly v samotné téma (počinání bezpečnostní agentury a policie), přičemž byly zdůrazňovány případy nepřiměřeného násilí. V souvislosti s bezpečnostní agenturou byly akcentovány i případy krádeží, demolice věcí uvnitř Milady (a celého interiéru) a házení věcí z oken. Squatteréři pak poukazovali na skutečnost, že záběry interiéru, které se objevily v televizi a které utvrzovaly výše zmíněnou metaforizaci a rámec týkající se deviace v souvislosti s hygienou a životními podmínkami a stylem, zobrazovaly jednání bezpečnostní agentury. V dalším sledu se objevila otázka, proč byla najata na vyklizení bezpečnostní agentura namísto policie, která tyto úkony běžně provádí, a proč byla policie přivolána až dodatečně. Kritika na adresu ÚIV směřovala k nestandardnímu postupu, s jakým ústav jednal, neboť narušil pokojný stav, jenž v Miladě řadu let prokazatelně byl. Při změně situace měl ústav se squatterery nejdříve vyjednávat a následně si případně obstarat soudní příkaz o vystěhování, které měla provést policie, nikoli bezpečnostní agentura. Okrajově se objevily i otázky, proč ÚIV nechal Miladu v rozporu se zákonem (183/2006 Sb.) zchátrat. Z tohoto tématu lze vyvodit metaforu *squatterů jako obětí systému*, která je zároveň i třetím rámcem a konceptuální metaforou.

Na tyto kritické pohledy navazují i další relativně frekventovaná témata, která vykreslovala squatterery v pozitivnějším světle. Mezi tato témata patří nekonfliktní lidé a subkultura. Větší pozitivnost obou témat dokládají následující pasáže:

Poklidná demonstrace. Včerejší protestní shromáždění asi tři set lidí v centru města bylo pokojné, mladí lidé obklopili sídlo Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV), který vilu Milada spravuje. [...] „Byli tady

od osmi hodin ráno. V deset si udělali palačinky, a dokonce je některým příchozím nabízeli k snídani,“ popsala pokojný protest pracovnice informačního centra.

(Mf Dnes 2009b.)

Squatteré mají širokou podporu např. v Nizozemsku, v ČR se jim však nikdy nedařilo. Milada byla jedním z posledních ostrovů jejich kultury. [...] Squatterství je styl života, alternativní kultura, vyjádření a život podle jasných, silně levicových myšlenek. Jde zejména o lidi, kteří nepřijali způsob života, který je běžný pro většinu, a vyhýbají se kolotoči práce, složenky, televize, spánek. Squat je pro ně výrazem sociálního protestu. Někteří také tímto stylem protestují proti ně nedosažitelným cenám nájemného. Ve squatu jako Milada se pořádaly koncerty, výstavy, workshopy a jiná představení alternativní kultury.

(Haló noviny 2009.)

V rámci těchto témat byli squatteré charakterizováni jako lidé, kteří nevyhledávají a nevytváří konflikt, ale snaží se o dialog a pokojné řešení nastalých problémů. Obsahy spojené s tímto tématem se vztahovaly k morální panice vzniklé v souvislosti se stěhováním squatterů, kdy vznikla silná obava, jak vyjdou se spolunájemníku v domě. Squatteré nicméně od začátku deklarovali, že budou vést dialog a pokusí se domluvit, což nakonec potvrdili i ostatní nájemníci, podle nichž se squattery nebyl žádný problém.

Squatting jako specifická subkultura byl vykreslován v trojím smyslu: (1) jako určitá alternativa vůči mainstreamovému životnímu stylu, (2) jako kulturní alternativa a (3) jako morální a hodnotová hrozba. Nejčastěji byla zmiňována kulturní aktivita squatterů (vytváření a podněcování kultury prostřednictvím pořádání koncertů, výstav, diskuzí atd.), prostřednictvím níž squatteré přispívají ke společenskému dění. Téma subkultury se však v pozitivnějším smyslu objevovalo i skrze výpovědi samotných squatterů, kteří se snažili zmírňovat negativní rámce, a prostřednictvím promluv Michaela Kocába a Petra Svinky. Reportéři a novináři sami naopak takto pozitivně o squatterech nemluvili a nepsali – pokud se vyjadřovali pozitivněji, bylo to spíše v návaznosti na výpovědi zmíněných aktérů. Z obsahu témat tedy vyplývá metafora *squattingu jako nekonfliktní subkultury podněcující kulturní aktivitu*.

Jen ojediněle byl squatting vykreslen jako subkultura, která představuje hodnotovou společenskou hrozbu sama o sobě (bez návaznosti na témata obtěžování, ohrožení, hygieny a výtržnictví). V tomto ohledu byla zmíněna lenost a nezodpovědnost jako ohrožení participace na tržních procesech prostřednictvím ekonomické aktivity a konzumerismu, z čehož vyplývá marginální metafora *squatterů jako líných lidí zastávajících nebezpečné hodnoty*.

Metafory *squatting je nekonfliktní subkultura podněcující kulturní aktivitu a squatteré jsou líní lidé zastávající nebezpečné hodnoty* jsou protichůdné, ale vzhledem k marginálnímu výskytu druhé z nich lze vyvodit tento čtvrtý rámec a konceptuální metaforu: **SQUATTERÉ JSOU NEKONFLIKTNÍ LIDÉ S ALTERNATIVNÍM ZPŮSOBEM ŽIVOTA PODNĚCJÍCÍM KULTURNÍ AKTIVITU.**

Poslední zbývající dvě subtémata (lidé pečující o nemovitost a součást občanské společnosti) se již v korpusu nacházela velmi marginálně a na podobu diskurzu neměla vliv. První téma souviselo se skutečností, že squatteré svým nastěhováním a určitou péčí o vilu

prodloužili její životnost a v podstatě se jim podařilo zachovat budovu jako památku (suplovali tedy činnosti majitele objektu), z čehož lze vyvodit metafora *squatterů jako lidí pečujících o nemovitost*. Druhé téma souviselo s pohledem, že squatteři jsou legitimními členy občanské společnosti a společnosti jako celku (nejsou tedy sociálními devianty) a nabízejí určité kritické podněty, které by měly ovlivnit směřování společnosti, z čeho vyplývá metafora *squatterů jako legitimních a žádoucích členů společnosti*. Vyvozovat z těchto metafor specifický rámec a konceptuální metaforu však nemá žádný význam, protože vlivem marginálního výskytu těchto metafor a témat žádný systematický rámec vykreslující událost a squattery v tomto duchu nevznikl.

Tabulka 2: Přehled zjištěných rámování a metafor (seřazeno podle frekvence výskytu, který je uveden závorce u rámce/konceptuální metaforu a rovná se součtu výskytů kódů vztahujících se k jednotlivým tématům)

Témata	Metaforu	Konceptuální metaforu/rámce
<ul style="list-style-type: none"> Lidé obtěžující a ohrožující ostatní Výtržníci Hygienické riziko a vandalismus 	<ul style="list-style-type: none"> Squatteři jsou výtržníci Squatteři jsou hygienická, zdravotní a morální hrozba Milada a její okolí je bojiště Vyklizení je bitva 	<ul style="list-style-type: none"> SQUATTERI JSOU NEBEZPEČNÍ DEVIANTI NARUŠUJÍCÍ SOCIÁLNÍ ŘÁD (293)
<ul style="list-style-type: none"> Pragmatičtí (vypočítaví) lidé Demonstranti Naivní lidé 	<ul style="list-style-type: none"> Squatteři jsou morálně pokleslí lidé Squatteři jsou naivní demonstranti 	<ul style="list-style-type: none"> SQUATTERI JSOU MORÁLNĚ POKLESLÍ A NAIVNI DEMONSTRANTI (116)
<ul style="list-style-type: none"> Nekonfliktní lidé Subkultura 	<ul style="list-style-type: none"> Squatting je nekonfliktní subkultura podněcující kulturní aktivitu Squatteři jsou líní lidé zastávající nebezpečné hodnoty 	<ul style="list-style-type: none"> SQUATTERI JSOU NEKONFLIKTNÍ LIDÉ S ALTERNATIVNÍM ZPŮSOBEM ŽIVOTA PODNĚCUJÍCÍM KULTURNÍ AKTIVITU (52)
<ul style="list-style-type: none"> Pragmatičtí (vypočítaví) lidé Počínání bezpečnostní agentury a policie 	<ul style="list-style-type: none"> Squatteři jsou oběti systému 	<ul style="list-style-type: none"> SQUATTERI JSOU OBĚTI SYSTÉMU (29)
<ul style="list-style-type: none"> Lidé pečující o nemovitost Součást občanské společnosti 	<ul style="list-style-type: none"> Squatteři jsou lidé pečující o nemovitost Squatteři jsou legitimní a žádoucí členové společnosti 	

Zdroj: autor

7. Morální panika po vyklizení vily

Celá kauza však vyklizením vily neskončila. V mediální agendě se udržela v souvislosti s dohodou ohledně náhradního ubytování, kterou squatteréři uzavřeli s Michaelem Kocábem. Témata identifikovaná v souvislosti se stěhováním squatterů do nového ubytování jsou tři: obavy z deviantního chování, petice a zájem státních institucí. Naprosto dominantním tématem byly obavy z deviantního chování squatterů v novém bydlišti, přičemž v tomto ohledu silně rezonoval rámec a konceptuální metafora SQUATTERÉŘI JSOU NEBEZPEČNÍ DEVIANTI NARUŠUJÍCÍ SOCIÁLNÍ ŘÁD. Pod tíhou tohoto rámce se obecně předjímalo, že squatteréři budou problematicky vycházet s ostatními nájemníky, zejména kvůli narušování veřejného pořádku. Squatteréři byli navíc charakterizováni jako někdo, kdo si nezaslouží, aby jim kdokoli pomáhal, protože nedodržují pravidla (nerespektují sdílené společenské hodnoty). Na základě těchto událostí vznikla morální panika, kterou zachytila a dále reprodukovala média. V rámci morální paniky byli vykreslováni obyvatelé domu, kam se squatteréři stěhovali, jako lidé, kteří se obávají rozpadu svého každodenního života a symbolické i fyzické újmy. Mimo zprostředkování příběhů a obav nájemníků média podněcovala morální paniku i prostřednictvím kritiky iniciativy Kocába, který v intencích mediální produkce pomohl lidem, kteří si to nezasloužili a kteří předtím navíc porušovali zákon. Tím média vykonstruovala dvojí ohrožení společenských hodnot: (1) reprezentant společenské instituce pomohl někomu, kdo předtím překročil zákon tím, že porušil vlastnická práva, čímž podlomil právní řád; (2) a pomoc směřovala k někomu, kdo si to nezaslouží, a to ve smyslu tržní zásluhovosti, v rámci níž by se mělo pomáhat pouze těm, kteří vyvíjejí nebo mají snahu vyvíjet ekonomickou aktivitu (a pomoc si zaslouží, protože si ji odpracovali); v opačném případě se jedná o nezaslouženou pomoc, která narušuje takto konstruovaný hierarchický společenský řád.

V mediální produkci se nicméně objevil i nový způsob utvrzení výše zmíněného/né rámce / konceptuální metafory a morální paniky, a sice personalizace možného dopadu chování a jednání squatterů na konkrétní obyvatele domu. Média tak kopírovala strategii, na kterou poukazují Altheide a Michalowski (1999: 495–496), spočívající ve zveřejňování biografického narativu jednotlivců, kteří zpravidla utrpěli (fyzickou) újmu kvůli nějaké jiné osobě či osobám. V médiích se například objevil osobní příběh nájemnice, která byla v době stěhování squatterů na dovolené v cizině a nastěhování ji přinutilo ji přerušit (při té příležitosti uvedla, že squatteréři zkazili dovolenou především její dceři), neboť z přistěhování squatterů měla velké obavy. Média spolu s nájemníky následně začala rozvíjet teorii, že Petr Svinka squattery neubytoval ve svém objektu pouze z nezištných důvodů, ale že je jeho cílem vypudit stávající nájemníky, aby mohl celou budovu zbourat a na jejím místě postavit hotel (někteří nájemníci nechtěli přistoupit na jeho kompenzaci za vystěhování bytů). Situaci po vystěhování, morální paniku a všechny popsane aspekty názorně vystihuje tato pasáž:

Alena Kaiserová žije v bytovém domě v Truhlářské ulici číslo 11 už třicet let. Bydlí tam se svým invalidním synem, nikdy se z centra stěhovat nechtěla. Teď je všechno ze dne na den jinak. Veškeré její plány do budoucna změnila informace o tom, že do tří prázdných bytů se během několika příštích dní nastěhuje patnáct squatterů, kteří deset let obývali trojskou vilu Milada. „Že máme žít s někým takovým v domě? To tedy ne, to se mi tedy určitě nelíbí,“ popsala včera Kaiserová. Největší obavy má z toho, že v domě bude „binec“. V domě, kde je patnáct bytů, žijí už jen čtyři

rodiny, ostatní se odstěhovali. Kaiserová čeká, až se někteří sousedé vrátí z dovolené. Pak se prý poradí, jak protestovat. „Ale stejně nám to nebude nic platné. Nezůstanu tady, odstěhuji se pryč,“ přechází z rozhořčeného tónu do rezignace.

(Lidové noviny 2009a.)

Stojí za povšimnutí, že se jedná o další osobní příběh, který je silně emocionální (ačkoliv vyšel v periodiku, které lze charakterizovat jako seriózní), neboť se v něm objevuje odkaz na zdravotně postiženou osobu, šok z negativní změny a následnou znechucenost a rezignaci z celé situace.

V této fázi začali být aktivnější i politici (radní z různých čtvrtí Prahy, kteří byli téměř výhradně členy ODS), kteří vystupovali proti Kocábovi a squatterům a začali se předhánět ve slibech a nabídkách (jeden radní například slíbil a nabídl původním nájemníkům, že jim poskytne náhradní ubytování na dobu, kdy budou v domě přebývat squatterři) a snaže se situaci něco udělat. Politici iniciovali petici, pomocí níž dávali najevo nesouhlas s nastěhováním squatterů, a zapříčinili se o sekuritizaci prostoru okolo domu, v důsledku které byly zřízeny zvláštní služebny městské policie v místě domu, nainstalován kamerový systém v příslušné ulici a byla snaha namontovat měřiče hluku, což ale odmítali i původní nájemníci.

Z morální paniky, která stavěla především na rámci týkajícím se narušování sociálního řádu, vznikla metafora *squatterů jako nástroje pro obtěžování lidí*, která se zároveň sama o sobě stala další konceptuální metaforou a rámcem. Sociální praxe však byla odlišná, neboť samotní původní nájemníci později tvrdili, že soužití se squatterry bylo bez problémů, a někteří nájemníci si přístup squatterů dokonce pochvalovali, přičemž nikdo z nich neakcentoval jakýkoliv (vážený) problém. Na toto konto vznikly i mediální příspěvky, které se mapovaly situaci v domě (například ČRo Radiožurnál 2010; Lidové noviny 2010) po několikaměsíční odmlce, přičemž nebyly akcentovány a zjištěny žádné konflikty, naopak squatterři jasně podpořili nájemníky v jejich rezistenci vůči developerům. Z aktérů, kteří měli údajně vypudit nájemníky kvůli svému deviantnímu chování, se nakonec stali spojenci nájemníků.

8. „Čili to byla trošku jakoby násilná akce, při které hrozilo, že by se něco někomu mohlo stát, ale naštěstí se nikomu nic tedy nestalo“: diskuze a závěr

Z identifikovaných rámců a metafor vyplývá, že média reprezentovala squatterry jako sociální devianty, kteří pro společnost představují především hrozbu a obtíž. V mnohem menší míře se prosadil rámeček charakterizující squatterry jako společenské obohacení, a to zejména kulturní.

Dynamiku rámcování a labelování naznačuje tabulka 3, kdy je patrné, že squatterři byli nejdříve postupně metaforizováni ve velmi negativním světle, což nakonec vyústilo v jejich označení a rámcování jako sociálních deviantů. Negativní rámcování spočívalo v efektivním střídání různých labelů a metafor, které se vzájemně doplňovaly, a když nebylo možné využít jednu metaforu, nahradila ji jiná. Následně se objevily i alternativní metafory a rámce, které ovšem byly navázány na předešlé zpravodajství a v korpusu a diskurzu se nacházely v mnohem větší míře. Na takto analyzované reprezentaci lze vidět, že se média velmi pevně držela role morálního podnikatele, který nejenom poukazuje na porušování nastavených pravidel a vynucuje jejich dodržování, ale také zprostředkovává širší veřejnosti porušování norem a udělení deviantního labelu. Jinými slovy, média kombinovala dvě

zpravodajské sféry, jak je navrhl Hallin (1986), tedy konsensuální sféru, v rámci níž obhájovala všeobecně sdílené hodnoty a nenabízela alternativu, a sféru deviace, kdy mohla média využít v podstatě jakékoliv negativum, aniž by jej musela nějak argumentačně zaštitovat, neboť squatteréři a squatting měli automaticky nálepkou nežádoucího jevu. Takto postupovala v podstatě všechna analyzovaná média, u nichž nebyla patrná žádná snaha informovat alternativně a více vyváženě, což mělo za následek setřetí rozdílů mezi seriózními/bulvárními a médii veřejné služby / komerčními médii. Ke stejnému nebo velmi podobnému výsledku došli ve svých analýzách mediální reprezentace squattingu i Steve Platt (2001), Hans Pruijt (2013) a Teun van Dijk (1988). Pruijt (2013: 1121) v tomto ohledu popisuje morální paniku, která vznikla v Nizozemsku v roce 2007 – tehdy se policie rozhodla vyklidit dva squaty, přičemž ohlásila, že na ně squatteréři připravili pasti, což vyvolalo velkou vlnu znepokojení, které vyústilo v kriminalizaci squattingu. Je velmi zajímavé, že obdobná rétorika s pastmi se objevila i v českém případě. Stejně tak van Dijk (1988: 265–266), který analyzoval případ vystěhování squatu v Amsterdamu v roce 1981, poukazuje, že média se v tomto případě tematicky zaměřovala na násilí a agresí ze strany squat-terů, na nutnost policejního zásahu, na využití techniky při vyklizení a na mírumilovné in-tence policie, jejímž hlavním cílem bylo vyjednávání. Squatteréři byli v médiích automaticky delegitimizováni a stigmatizováni, přičemž podle van Dijka (1988: 272–273) byla v tomto ohledu klíčová policejní perspektiva, kterou novináři zaujali a kterou zprostředkovávali recipientům.

Tabulka 3: Řetězcový ekvivalent týkající se squatterů a jejich rámcování

- Squatteréři = výtržníci = hygienická a zdravotní hrozba = morálně pokleslí lidé = vypočítaví demonstranti = sociální devianti = nekonfliktní lidé s alternativním životním stylem podněcujícím kulturní aktivitu = oběti systému

Zdroj: autor

Otázkou však je, proč média roli morálních podnikatelů zastávala. Na tuto otázku poskytují odpověď jak Pruijt, tak van Dijk. Podle van Dijka (1988: 260, 286) je to dáno skutečností, že sociální deviace a zejména násilí a jeho náznaky velmi přitahují pozornost novinářů, kteří mají vyhlídku, že tyto témata budou atraktivní i pro recipienty. Násilí je v moderních západních společnostech implicitně bráno jako něco negativního, což znamená, že i zpravodajství o násilí je automaticky negativní a vykresluje původce násilí v negativním světle. Původci násilí jsou následně ve zpravodajství téměř vždy aktéři, kteří jsou vnímáni jako devianti, neboť jsou společensky odtrženi, čímž nemají kontakt s médii, která jsou naopak v nejtěsnějším kontaktu právě se společenskými a státními institucemi. Tento kontakt znamená i hlubší míru ztotožnění s institucemi, v rámci níž novinář vědomě či nevědomě zastává ve většině událostí, kdy se jedná o sociální deviaci, perspektivu institucí. Perspektiva institucí je pro novináře z tohoto hlediska přirozenější a také méně náročná, jelikož novináři mají od institucí v podstatě automaticky informace, na jejichž získání musí vynakládat minimum úsilí. Lze tedy říci, že podle van Dijka je role morálních podnikatelů spíše jakýmsi vedlejším produktem reprezentace událostí a aktérů. Zde by mohla vyvstat námitka, že tato interpretace nemusí být zcela vhodná u médií veřejné služby, která by měla fungovat na jiném principu, než je atraktivita mediální produkce. Ovšem jak v této analýze, tak i v analýze van Dijka se prokázalo, že média veřejné služby informovala stejně jako komerční. A i když je možné dále namítnout, že novináři k problematice nepřístupovali z hlediska atraktivity zpravodajství, ale z jiné perspektivy, výsledek byl

stejný. Možné vysvětlení ohledně této jiné perspektivy médií veřejné služby (a možná obecně serióznějších) nabízí Pruijt (2013: 1116), který v souvislosti s vyklizením squatů poukazuje na koncept revanšismu. Ten spočívá v náhledu na squattera a jiné členy společnosti (zejména na bezdomovce) jako na devianty, kteří způsobili prostorový a morální rozklad. Je-li to tito devianti žijícími reprezentanty degradace měst a veřejného prostoru, stejně jako degradace společenských hodnot, je možné a nutné proti nim uplatnit v podstatě jakoukoliv politiku a jakýkoli nástroj, které by pomohly věci napravit. Vystěhovávání squatů a další kroky jsou tudíž jakýmsi morálním posláním, jež si berou za své i média, která tuto perspektivu ve svém zpravodajství reprodukují a zprostředkovávají ji tak i recipientům. V Pruijtově interpretaci je tedy role morálních podnikatelů hlavním aspektem, který média při informování sledují, nikoli vedlejším produktem. Není nicméně možno na tomto místě kategoricky říci, která z interpretací je sociální realitě v souvislosti s analyzovaným případem bližší, neboť na takové tvrzení by bylo potřeba analyzovat další a jiná data.

V každém případě byla ovšem mediální reprezentace vyklizení vily Milady, squatterů a squattingu značně tendenční a nevyvážená, přičemž jejím výsledkem byla marginalizace a stigmatizace squatterů. Perspektiva squatterů sice později byla alespoň minimálně a limitovaně akcentována ve smyslu, že squatteréři jsou lidé, kteří podněcují alternativní kulturu a tvorbu, čímž obohacují celou společnost. Pozitivnější rámec nicméně absentoval na začátku informování o vyklizení, takže později již mohl pevně ukotvený negativní rámec ovlivnit jen minimálně.

Marginalizace pozitivního rámce / konceptuální metafory se odráží v absenci pohledu, podle něž mohou být squatteréři svým alternativním životním stylem i zrcadlem majoritní společnosti a poskytovat jí tak kritické či alternativní impulsy a prostor pro reflexi jejího směřování. Vůbec tedy nezazněla perspektiva, že sociální deviaci lze brát nejenom jako hrozbu, ale také jako příležitost dialogu a vzájemného obohacení. V tomto lze navázat na slova Stanleyho Cohena (2007: 1) a být kritický vůči společností, v jejichž rámci se jednotliví lidé a skupiny lidí příliš klasifikují a rozřazují, což má za následek sníženou schopnost uznat jinakost a naopak to podporuje stigmatizaci zainteresovaných aktérů a umlčování možného dialogu. V souvislosti s médii to odkazuje k jejich společenské roli, jejíž naplnění očekáváme, ale také k nám samotným coby recipientům a k našim kognitivním dispozicím.

Mgr. Jiří Mertl (1986) Doktorand na Katedře politologie a mezinárodních vztahu při FF ZČU. Zabývá se politickou filozofií (zejména tématy sociální spravedlnosti, svobody a moci), vládnutím (v intencích governmentality), sociologií deviance a politickou komunikací. K výzkumu a analýze využívá zejména kvalitativní metody, v poslední době často analýzu metafor a kritickou diskurzivní analýzu, které aplikuje na data vytvořená pomocí shromáždění textové a mediální produkce a polostrukturovaných rozhovorů. Všechna témata a postupy se mu sešly v disertační práci, v níž se zabývá aplikováním neliberálních praktik na recipienty sociální pomoci.

Kontakt: jir.mertl@gmail.com

Literatura

- Allan, Stuart. 2004. *News Culture*. New York: Open University Press.
- Altheide, David – Michalowski, Sam. 1999. „Fear in the News: A Discourse of Control.“ Pp. 475–503 in *The Sociological Quarterly*, 40(3).
- Anderson, William – Lowrey, Wilson. 2007. „What Factors Influence Control Over Work in the Journalism/Public Relations Dynamic? An Application of Theory From the Sociology of Occupations.“ Pp. 385–402 in *Mass Communication and Society*, 10(4).
- Becker, Howard. 1966. *Outsiders*. New York: Free Press.
- Bhavnani, Kum-Kum – Chua, Peter – Collins, Dana. 2014. „Critical Approaches to Qualitative Research.“ Pp. 165–178 in *The Oxford Handbook of Qualitative Research*. Ed. Leavy, Patricia. Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2003. *Firing Back: Against Tyranny of the Market 2*. New York: The New Press.
- Cohen, Stanley. 2007. *Visions of Social Control*. Malden: Polity.
- Cohen, Stanley. 2011. *Folk Devils and Moral Panics*. New York: Routledge.
- Creswell, John W. 2007. *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Dickinson, Roger. 2008. „Studying the Sociology of Journalists: The Journalistic Field and the News World.“ Pp. 1383–1399 in *Sociology Compass*, 2(5).
- Dijk, Teun van. 1988. *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dijk, Teun van. 2012. „Structures of Discourse and Structures of Power.“ Pp. 18–59 in *Communication Yearbook 12*. Ed. Anderson, James. London: Routledge.
- Gläser, Jochen – Laudel, Grit. 2013. „Life With and Without Coding: Two Methods for Early-Stage Data Analysis in Qualitative Research Aiming at Causal Explanations.“ Pp. nepaginováno in *Forum: Qualitative Social Research*, 14(2).
- Hallin, Daniel C. 1986. *The „Uncensored War“: The Media and Vietnam*. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, Stuart. 2003. „The Work of Representation.“ Pp. 13–74 in *Representations: Cultural Representations and Signifying Practices*. Ed. Hall, Stuart. London: SAGE.
- Hertog, James K. – McLeod, Douglas M. 2001. „A Multiperspectival Approach to Framing Analysis: A Field Guide.“ Pp. 142–162 in *Framing Public Life*. Ed. Reese, Stephen D. – Gandy, Oscar H. – Grant, August E. London: Routledge.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso.
- Lakoff, George – Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mayring, Philipp. 2000. „Qualitative Content Analysis.“ Pp. nepaginováno in *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2).
- Platt, Steve. 2001. „Home Truths: Media Representations of Homelessness.“ Pp. 104–177 in *Social Policy, the Media and Misrepresentation*. Ed. Franklin, Bob. New York: Routledge.
- Pruijt, Hans. 2013. „Culture Wars, Revanchism, Moral Panics and the Creative City. A Reconstruction of a Decline of Tolerant Public Policy: The Case of Dutch Anti-squatting Legislation.“ Pp. 1114–1129 in *Urban Studies*, 50(6).
- Reese, Stephen D. 2001. „Prologue—Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research.“ Pp. 7–31 in *Framing Public Life*. Ed. Reese, Stephen D. – Gandy, Oscar H. – Grant, August E. London: Routledge.
- Scheufele, Bertram. 2004. „Framing-Effects Approach: A Theoretical and Methodological Critique.“ Pp. 401–428 in *Communications*, 29(4).

- Scheufele, Dietram A. 2000. „Agenda-Setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication.“ Pp. 297–316 in *Mass Communication and Society*, 3(2–3).
- Scheufele, Dietram A. – Tewsbury, David. 2007. „Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models.“ Pp. 9–20 in *Journal of Communication*, 57(1).
- Schön, Donald A. 1993. „Generative Metaphor: A Perspective on Problem-setting in Social Policy.“ Pp. 137–163 in *Metaphor and Thought*. Ed. Ortony, Andrew. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schudson, Michael. 1989. „The Sociology of News Production.“ Pp. 263–282 in *Media, Culture & Society*, 11(3).
- Tankard, James W. 2001. „The Empirical Approach to the Study of Media Framing.“ Pp. 95–105 in *Framing Public Life*. Ed. Reese, Stephen D. – Gandy, Oscar H. – Grant, August E. London: Routledge.
- Toft, Amoshaun. 2014. „Contesting the Deviant Other: Discursive Strategies for the Production of Homeless Subjectivities.“ Pp. 783–809 in *Discourse & Society*, 25(6).

Seznam citovaných zdrojů z korpusu

- Aha!. 2009. „Válka o vilu Miladu: Tekla krev!“ *Aha!*, 1. 7. 2009.
- Blesk. 2009. „Squateři dostali luxus za ‚kačku.‘“ *Blesk*, 4. 7. 2009.
- ČRo Radiožurnál. 2009a. „Poslední pražský squat ve vile Milada.“ *Stalo se dnes*, Český rozhlas, 30. 6. 2009.
- ČRo Radiožurnál. 2009b. „Vyklizení vily Milada pokračuje.“ *Ozvěny dne 12:00*, Český rozhlas, 30. 6. 2009.
- ČRo Radiožurnál. 2010. „Squateři se postavili za nájemníky domu v Truhlářské ulici.“ *Zprávy*, Český rozhlas, 28. 5. 2010.
- ČT1. 2009. „U známého pražského svalu Milada zasahuje policie.“ *Události*, ČT1, 30. 6. 2009.
- Haló noviny. 2009. „Squateři, Milada a vlastnická práva.“ *Haló noviny*, 3. 7. 2009.
- Hospodářské noviny. 2009. „Konec squatterů je v jejich rukou.“ *Hospodářské noviny*, 3. 7. 2009.
- Lidové noviny. 2009a. „Squateri v domě nechceme.“ *Lidové noviny*, 4. 7. 2009.
- Lidové noviny. 2009b. „Hájím zdravý rozum, ne squateri.“ *Lidové noviny*, 10. 7. 2009.
- Lidové noviny. 2010. „Jak se žije se squateri? Nájemníci si už zvykli.“ *Lidové noviny*, 6. 3. 2010.
- Mf Dnes. 2009a. „Squateři utekli na střechu.“ *Mf Dnes*, 1. 7. 2009.
- Mf Dnes. 2009b. „Bydlení od ministra.“ *Mf Dnes*, 2. 7. 2009.
- Mf Dnes. 2009c. „Pomoc squaterům? Jsou potřebnější lidé.“ *Mf Dnes*, 3. 7. 2009.
- Právo. 2009a. „V bitce o pražský squat Milada byli zranění.“ *Právo*, 1. 7. 2009.
- Právo. 2009b. „Bezpečnostní agentura možná při vyklizení svalu překročila meze.“ *Právo*, 2. 7. 2009.
- Právo. 2009c. „Squateři chystají odvetu za vyklizení.“ *Právo*, 2. 7. 2009.
- Právo. 2009d. „Squateři se mohou stěhovat do Truhlářské.“ *Právo*, 4. 7. 2009.
- Právo. 2009e. „Jak pomáhat potřebným.“ *Právo*, 8. 7. 2009.
- TV Nova. 2009. „Squateři nechtěli opustit vilu Milada.“ *Televizní noviny*, TV Nova, 30. 6. 2009.
- TV Prima. 2009a. „Boj o vilu Milada.“ *Zprávy*, TV Prima, 30. 6. 2009.
- TV Prima. 2009b. „Lidská práva naruby.“ *Zprávy*, TV Prima, 30. 6. 2009.